

- 20 Zlatne jabuke iz vrta Hesperidā koje su Hipomenu poslužile da nadmudri Atalantu i pobijedi je u trčanju.
- 21 Kći elidskog kralja Enomaja koju je bio obećao onome tko ga pobijedi u trci konjskih zapre- ga. Mnoge je buduće *zetove* pobijedio i poslao u smrt, dok ga konačno nije lukavstvom svla- dao Pelop.
- 22 Semela i Danaja bile su Jipitrove ljubavnice. Prvoj je pristupio u obliku munje a drugoj u obliku kiše.
- 23 Prema tradiciji sin posljednjeg rimskog kralja Tarkvinija Oholog obeščastio je Lukreciju, ženu Tarkvinija Kolatina. Nakon toga otac i sin su protjerani, srušeno je kraljevstvo i uspo- stavljena republika.
- 24 Kirena je rodno mjesto pjesnika Kalimaha. *Ići u Kirenu* znači ovdje: pjevati latinski u Kali- mahovu stilu.

X

- Parodija Katulove 4. pjesme. Kod Katula se radi o čamcu, a ovdje o skorojeviću Sabinu koji se od „prevoznika“ mazgara uzdigao do visokog državnog činovnika. U prijevodu sam poku- šao „parodirati“ Škiljanov prijevod Katulove pjesme (usp. Katul, *Pjesme*, SNL, Zagreb 1979, priredio i preveo Dubravko Škiljan), iako je, naravno, pravi dojam moguće dobiti tek usporedbom originala.
- 25 *Trifon* i *Ceril* su Sabinovi konkurenti. *Otok* (insula) označava i oveći stambeni blok. Ovdje se vjerojatno radi o Cerilovu transportnom poduzeću.
- 26 Brdo *Kitor* (Cyturus) na Crnom moru bogato građevinskim drvetom.

XI v. IV

- 27 Vjerojatno u obliku epa.

XII v. VI

- 28 *Druga kćerka* Atilijeva je *vinški čup* koji Sova, ljubitelj kapljica kao i njegov tast, dobija za- jedno s pravom kćerkom i *poteže* ga kući, ali i „*poteže* iz njega“.
- 28a Talasion je vjerojatno bog svadbe, poput grčkog Himeneja. Njegovo je ime postalo uzvik čestitanja mladoj.

XIII

- Lukcije, protiv kojega je ova pjesma napisana, inače je nepoznat. Izgleda da je prema 9. stihu bio Cezarov pouzdanik, a prema tome kako je prikazan bio je veći ljubitelj muškaraca nego žena.
- 29 Pogrdni naziv za Lukcija.
- 30 *Kotita* (Cotytto) je tračka boginja razbludnosti na čijim su orgijama muškarci plesali u ženskim haljinama.
- 31 Svetkovine *Lara* održavane po raskršćima (compitalis = raskrsni).

XIV

- Pjesnik obećava *Veneri* bogate darove ako završi *Enaidu* koja će se čitati po svim rimskim gradovima.
- 32 *Paf* i *Idalij* su gradovi na Cipru gdje se osobito štovala *Venera*.
- 33 *Venerin* epitet prema otoku *Kiteri* gdje je također štovana.
- 34 *Cezar* je ovdje Oktavijan August koji je kao Cezarov posinak kroz obitelj Julijevaca pre- tendirao na porijeklo od *Venere*.
- 35 Pokraj *Surenta* (danas Sorrento) bilo je *Venerino* svetište.

XV

- Završni epigram, vjerojatno ne Vergilijev, koji bi trebalo da potvrdi vjerodostojnost zbirke.
- 36 Vergilije.

DONATOV „ŽIVOTOPIS VERGILIJEV“

Neovisno o vrijednosti biografskih informacija koje nudi, Donatov „Životopis Vergilijev“ reprezentativan je primjer kasnoantičke književnoznanstvene rasprave, u kojoj se temeljni monografski interes podređuje zahtjevima sistematične nastave književnosti. Usprkos tradicionalnom nazivu, Eliju Donatu, poznatom gramatičaru iz 4. st. n.e, pripada uistinu samo druga polovina „Životopisa“. U prvom dijelu – Vergilijevoj biografiji u užem smislu – Donat se, prema vlastitom priznanju u uvod- nom pismu, obilno koristio starijim izvorima. Najutjecajniji među njima otkrio je G. Vossius (1664) u izgubljeni Svetonijevu biografskom kompendiju „De viris illustribus“.

Tekst je preveden prema izdanju Karla Bayera („Vergil–Viten“, Munchen 1970). Dijelovi teksta atetirani u tom izdanju prevedeni su u uglatim zagradama u bilješka- ma. Prelomljene zagrade, abecedni redosljed pri nabranjanju, oznake stihova i kur- zivno isticanje po tječu od prevodioca.

Ulomci iz „Eneide“ citirani su u prijevodu Bratoljuba Klaića („Publije Vergilije Maron, Eneida“, Zagreb 1970), a ulomci iz „Pastirskih pjesama“ i „Pjesme o ratar- stvu“ u prijevodu Tome Maretića („Djela P. Vergila Marona“, Zagreb 1932).

Publije Vergilije Maron, Mantovanac, potekao je od skromnih roditelja, pogotovu oca, za kojega su neki tvrdili da je bio lončarski obrtnik, dok je prema većini isprva bio najmljenik nekoga Magija, teklića, a potom ubrzo – zbog marljivosti – i njegov zet; po njima, svoj je maleni imetak na izuzetan način uvećao kupnjom šuma i uz- gojem pčela. Rođen je za prvoga konzulovanja Gneja Pompeja Velikoga i Marka Licinija Krasa, 15. listopada, u selu koje se naziva And i koje se nalazi nedaleko od Mantove.

Dok ga je nosila, majka je usnula kako je rodila lovorovu granu, koja je u dodiru sa zemljom uhvatila korijena i smjesta izrasla u zrelo drvo, prepuno različitim plodo- vima i cvjetovima. Putujući sljedeći dan zajedno s mužem na obližnje imanje, sklo- nila se s puta i u jami podno njega donijela plod. Priča se da dijete poslije porođaja nije zaplakalo i da je imalo tako blag izraz lica da je već tada pobuđivalo nesumnjivu nadu u to da je rođeno pod sretnom zvijezdom. Tomu se pridružio i drugi predznak, jer je jablanova mladica, koja je po tamošnjem običaju zasađena odmah po porođaju na istom mjestu, u kratkom vremenu tako ojačala da se poravnala s jablanovima koji su mnogo prije bili posađeni. Otada je to drvo nazvano Vergilijevim, a najdublja pobožnost trudnica i roditelja, koje su ondje preuzimale i ispunjavale zavjete, čak ga je i posvetila.

Početak života proveo je u Kremoni, sve dok nije obukao mušku togu, koju je dobio na svoj sedamnaesti rođendan, za drugoga konzulovanja onih istih konzula za kojih je bio i rođen. Dogodilo se da je upravo na taj dan preminuo pjesnik Lukrecije. Vergilije je, međutim, iz Kremone prešao u Milan, a malo potom u Rim.

Tijelom je i stasom bio krupan, mrke puti, seljačkoga izgleda, a zdravlja promjenljiva, jer je uglavnom patio od želuca, grla i glavobolje, a često je i krv bacao. U jelu i vinu vrlo skroman, u ljubavi skloniji prema dječacima, od kojih je najviše volio Kebeta i Aleksandra. Ovoga posljednjega, kojeg je dobio na dar od Azinija Poliona, u drugoj „Pastirskoj pjesmi“ naziva Aleksisom. Dječaci su bili obrazovani — Kebet je čak bio i pjesnik. Proširilo se unaokolo da je živio i s Plocijom Hijerijom, ali Askonije Pedijan tvrdi da je ona u starijoj dobi pričala kako je Varije, doduše, poticao Vergilija na vezu s njom, ali da je ovaj to najodlučnije odbijao. U ostalom je životu, po općem uvjerenju, bio i riječju i čudi tako čestit da su ga u Napulju javno zvali „Partenija“.¹ Ako bi ponekad u Rimu, kamo bi vrlo rijetko svraćao, bio viđen na javnom mjestu, pred onima koji su ga slijedili i pokazivali na nj bježao bi u najbližu kuću.

Kad mu je August nudio imetak nekoga prognanika, nije mogao prihvatiti. Zahvaljujući darežljivosti prijatelja posjedovao je gotovo deset milijuna sestercija, a imao je i kuću u Rimu, na Eskvilinu, blizu Mecenatovih vrtova. Najviše je, međutim, boravio u osami Kampanije i Sicilije.

Rodbinu je izgubio kad je već bio odrastao — oca koji je bio oslijepio i dva brata blizanca, Silona kao dječaka, Flaka već odrasla, kojega oplakuje pod Dafnisovim imenom.

Uz ostale nauke, posvetio se medicini i osobito matematici. Istupao je i pred sucima u parnici, samo u jednoj, i to ne više nego jednom <u toku rasprave>. Naime, kako tvrdi Meliso, bio je vrlo spor u govorenju i gotovo je sličio na neuka.

Pjesništvom je započeo još kao dječak, sastavivši dvostih za Balistu,² koji je zbog sramnih razbojstava bio kamenovan:

*Ovo brdo kamenja grob je što Balistu skriva.
Putniče, dan i noć sigurno kreći na pût!*

Zatim je slijedio „Katalepton“ (uz prijapske pjesme i epigrame), „Kletve“, „Cirida“ i „Komarac“. Imao je tada šesnaest godina.³ Napisao je i „Etnu“, o kojoj se, međutim, dvoji.

Kad se ubrzo potom latio rimske povijesti, građa ga je odbila, pa je prešao na „Pastirske pjesme“, najviše zato da proslavi Azinija Poliona, Alfena Vara i Kornelija Gala, jer nisu dopustili da mu se nanese šteta pri razdiobi polja koja su se poslije bitke kod Filipa, po naredbi trijumvira, s one strane Poa dijelila veteranima. Potom

je napisao „Pjesmu o ratarstvu“, u čast Mecenatovu, koji mu je, nakon ne baš osobita poznanstva, pružio pomoć protiv nasilništva nekoga veterana koji ga je u svadi oko neke zemljišne parnice zamalo ubio. Posljednju je započeo „Eneidu“, raznoliku i višestruku priču, koja nalikuje obama Homerovim spjevovima, koja je, povrh toga, imenima i zbivanjima zajednička Grcima i Latinima i u kojoj se, napokon — a to mu je najviše bilo na srcu — istodobno imao naći početak kako grada Rima, tako i Augustova roda.

Priča se da je za vrijeme pisanja „Pjesme o ratarstvu“ obično svakoga dana izjutra izdiktirao mnoštvo stihova, koje je potom cio dan prepravljao i svodio na nekolicinu, govoreći pri tom zgodno da pjesmu rađa kao medvjedica i tek je obilježavanjem oblikuje. „Eneidu“ je prvo skicirao u prozi, razdijelio u dvanaest knjiga i odlučio odvojeno obrađivati, kako mu se koji dio dopadne, ne prisiljavajući se ni u čemu rasporedom. Da ga u pjesničkom poletu ne bi nešto zaustavljalo, ponešto je ostavio i nedovršenim, a drugo je tako reći podupro vrlo slabim stihovima, za koje je u šali kazivao da ih umeće kao potpornje da drže zdanje dok ne pristignu čvrsti stupovi.

„Pastirske pjesme“ dovršio je u tri, „Pjesmu o ratarstvu“ u sedam, a „Eneidu“ u jedanaest godina. Objavljivanje „Pastirskih pjesama“ popratio je takav uspjeh da su ih pjevači često izvodili čak na pozornici. „Pjesmu o ratarstvu“ čitao je Augustu četiri dana uzastopce, kad se ovaj vratio poslije pobjede kod Akcija i zadržao u Ateli da se oporavi od grlobolje. Kad bi ga od naprezanja izdao glas, u čitanju bi ga smjenjivao Mecenat. A kazivao je ugodno, s čudesnom zavodljivšću, tako da Seneka kaže kako je pjesnik Julije Montan znao za se reći da bi uzeo nešto od Vergilija, kad bi uz to mogao uzeti i glas i izraz lica i kretnje; isti stihovi u njegovu kazivanju zvuče dobro, a bez njega su prazni i nijemi.

„Eneida“ tek što je bila započeta, a već se o njoj proširio tolik glas da Sekst Propertije nije oklijevao ovako navijestiti:

*U stranu, pjesnici rimski, u stranu, pjesnici grčki!
Rađa nešto se sad veće no ilijski spjev!*

Sam je August, koji je slučajno bio odsutan, na kantabrijskom pohodu, smjernim, pa čak — u šali — i prijetećim pismima zahtijevao da mu se „od ‘Eneide’“, kako glase njegove vlastite riječi, „pošalje barem prvi ‘koncept’ pjesme ili bilo koja njezina ‘partija’“.⁴ Vergilije mu je, međutim, mnogo kasnije, i to tek kad je obradio građu, pročitao ukupno tri knjige — drugu, četvrtu i šestu. Ova posljednja posebno je ganula Oktaviju, za koju se priča da je, pribivajući čitanju, na one poznate stihove o svojem sinu: *Vječan češ, Marcele, biti* [Aen. 6.883] pala u nesvijest i da su je jedva vratili u život. Čitao je i drugima, ali ne često, i uglavnom ono oko čega je dvojio, zato da bi bolje ispitao sud ljudi. Govore da je njegov knjižničar i oslobođenik Erot već u poodmakloj starosti znao pričati kako je jednom za vrijeme čitanja ekstemporirajući dopunio dva polustiha. Na *Eol mu bijaše otac*, koje je već imao,

dodao je *i nitko u boju od ljudi*; isto je tako i polustihu *ravan mu ne bješe trubljom* pridodao *da hrabrost u borcima budi*, te mu je smjesta naredio da se i jedno i drugo unese u tekst [Aen. 6,164–165].

U pedeset drugoj godini, u namjeri da „Eneidu“ podvrgne konačnom pregledu, odlučio je da otputuje u Grčku i Malu Aziju i da tri godine zaredom ne radi ništa drugo nego da ispravlja, kako bi se ostatak života mogao baviti samo filozofijom. No kad je krenuo na put, susreo se u Ateni s Augustom koji se vraćao s Istoka u Rim, te je odlučio da se ne odvoja od njega nego da se zajedno s njim vrati. Dok je za najvrelijega sunca razgledavao obližnji grad Megaru, spopala ga je slabost, koju je potom još uvećala neprekidna plovidba, tako da je u Brundiziju pristao u mnogo gorem stanju. Tamo je za nekoliko dana, 21. rujna, i umro, za konzulovanja Gneja Sencija i Kvinta Lukrecija. Kostu su mu prenijete u Napulj i ondje položene u grob, koji se nalazi uz cestu za Puteole, prije drugoga miljokaza. Za nj je sastavio ovaj dvostih:

*Rodi me Mantova, oteše Kalabri, sada me čuva
Napulj. Opjevah ja pašnjake, polja i boj.*

Za nasljednike je odredio: u polovici imetka Valerija Prokula, brata po očuhu; u četvrtini Augusta; u dvanaestini Mecenata; u preostalom dijelu Lucija Varija i Placija Tuku.⁵

Prije nego što je napustio Italiju, bio se dogovorio s Varijem da „Eneidu“, ukoliko se njemu nešto dogodi, spali. Varije je, međutim, odlučno rekao da to neće učiniti. Zbog toga je, kad mu se zdravlje već ozbiljno pogoršalo, uporno tražio kovčežiče s knjigama, u namjeri da je sam spali. Kako mu ih, međutim, nitko nije donosio, nije u oporuci ništa izriekom za nju odredio, nego je tom istom Variju, zajedno s Tukom, ostavio svoja djela, pod uvjetom da ne izdaju ništa što sam nije bio izdao. Varije ih je, međutim, na nagovor Augustov izdao, ali površno ispravljena, ostavlja jući i nedovršene stihove, ako su se gdje zatekli. Te su stihove mnogi ubrzo pokušali dopuniti, ali nisu bili baš uspješni, zbog poteškoće kojoj je uzrok to što je kod njega gotovo svaki polustih smisljeno potpun i dovršen, osim onoga *jer je već tamo u Troji* [Aen. 3,340]. Gramatičar Niz tvrdio je da je od starijih čuo kako je Varije promijenio redosljed dviju knjiga, pa je onu koja je sada druga stavio na treće mjesto, te je, navodno, čak popravio početak prve knjige, uklonivši ove stihove:

*Isti koji sam nekoć na svirali skladao vitkoj,
potom napustio šumu, nagnavši susjedna polja
da se seljaku pokore, ma kako pohlepan bio
(bješe to djelo rataru milo): sad Martove strašne
borbe slavim i muža ...*

Opadača Vergiliju nikad nije nedostajalo — nije ni čudo, kad ih je i Homer imao!

Kad su bile objavljene „Pastirske pjesme“, neki Numitorije napisao je „Pastirske protupjesme“, i to samo dvije ekloge, parodirajući krajnje neduhovito. Prvoj početak glasi:

*Titire, grije l' te toga? Tad čemu ti krošnjata bukva?*⁶

A drugoj:

*Reci mi, Dameta, čij to je krd? Jel' latinski možda?
Nije, Egonov je krd. Na selu se govori tako.*⁷

Drugi mu je, dok je iz „Pjesme o ratarstvu“ čitao *lako obučen ori i sij* [Georg. 1,299], dobacio: *pa ćeš dobiti nazeb*. Protiv „Eneide“ postoji i knjiga Karvilija Piktora pod naslovom „Bič Eneide“. Marko Vipsanije tvrdio je da je Vergilija Mecenat podvalio kao pronalazača nove stilske mane, koja se ne sastoji u visokoparnosti ili prizemnosti, nego u običnim riječima, i koja je zbog toga prikrivena. Herenije je sabrao isključivo njegove pogreške, a Perelije Faust pokradena mjesta. I osam knjiga „Sličnosti“ Kvinta Oktavija Avita sadrže stihove koje je preuzeo, s naznakama izvora. U knjizi koju je napisao protiv Vergilijevih opadača Askonije Pedijan iznosi protiv njega vrlo malo prigovora, uglavnom u vezi s poviješću i zbog toga što je veći dio uzeo od Homera. No, kako kaže, od te se krivice Vergilije ovako običavao braniti: „Zašto se i oni nisu okušali u istoj krađi? Bili bi uočili da je lakše ukrasti Herkulu toljagu nego Homeru stih!“ Odlučio se, ipak, na putovanje u tuđinu, da o svemu presudi na zadovoljstvo zlobnika.⁸

Pošto smo ukratko kazali o pjesniku, nešto bi trebalo kazati i o samoj pjesmi. O njoj se obično raspravlja dvojako, to jest o onome što djelu prethodi i o onom što je u samom djelu. Djelu prethode *naslov, razlog, namjera*. Naslov je ono u čemu se pita čije je i što je; razlog — odakle je nastalo i zašto je pjesnik upravo to izabrao za predmet svojega pisanja; namjera je ono u čemu se spoznaje što pjesnik pokušava postići. U samom djelu pažnja se, dakako, obraća na troje: *broj, redosljed, tumačenje*.

Iako su se pojavila mnoga *ψευδέπιγραφα*, to će reći djela lažno naslovljena tuđim imenom — na primjer „Tijest“, kao tragedija našega pjesnika, a Varije ju je izdao pod svojim imenom, i tomu slično —, ipak ne treba ni najmanje sumnjati da su „Pastirske pjesme“ posve očigledno Vergilijeve, osobito zato što je i sam pjesnik, kao da se toga pribojavao, početak ovoga djela posvjedočio kao svoj i u drugom spjevu, kazujući:

*Pastirske slagah pjesme za igračku te mlad i smjelan
Pjevah i, Titire, tebe pod krošnjatom širokom bukvom.* [Georg. 4,565–566]

Da se „Pastirske pjesme“ nazivaju, i s pravom nazivaju, „Bukolika“, dostatno bi se moglo dokazati već i tvrdnjom da se pod istim imenom navode kod Teokrita. Treba, međutim, pokazati i razlog za to. Tri su vrste pastira koje u „Pastirskim pjesmama“ uživaju poštovanje. Najneznatiji su među njima oni koji se u Grka zovu *ἄπολοι*, a u nas kozari; nešto su ugledniji oni koji se zovu *μηλονόμοι ποιμένες*. *τι* će reći ovčari; najugledniji i najpoznatiji su *βούκολοι*, koja nazivamo govedarima. Po čemu se, dakle, pristojalo nadjenuti ime pastirskoj pjesmi, ako ne po onome sloju koji se u pastira redovno nalazi na najistaknutijem mjestu?

Razlog se obično dvojako razmatra: s obzirom na postanak pjesme i s obzirom na naum pisca.

Što se tiče postanka pastirske pjesme, jedni navode jedan, drugi drugi razlog. Ima ih koji tvrde da su prvi tu pjesmu posvetili Dijani lakedemonski pastiri, kad je, zbog rata kojim su u to vrijeme na cijelu Grčku navaljivali Perzijanci, toj istoj božici nisu mogle izvoditi djevojke, kako je inače bio običaj. Drugi govore da je tu vrstu pjesme Dijani posvetio Orest u svom lutanju po Siciliji, i to da ju je posvetio zajedno s pastirima, u ono vrijeme kad je sa sestrom pobjegao iz taurijske Skitije, ukravši kip božanstva i sakrivši ga u svežnju drva. Po tome je, tvrde, dobila ime „Dijana od svežnja“. Pred njezinim je žrtvenikom, uz pomoć svoje sestre Ifigenije, svećenice istoga božanstva, okajao grijeh ubojstva roditelja. Po trećima, pjesma je posvećena Apolonu Nomiju, to jest pastirskom bogu, u razdoblju kad je pasao Admetove ovce. Po četvrtima Liberu, vodi Nimfa, Satira i takvih božanstava, kojima godi seljačka pjesma. Po petima, Merkuriju, ocu Dafnisa, koji je i kod Teokrita i kod našega pjesnika prvak svih pastira. Šesti misle da je pjesma napisana za Pana, koji je zapravo pastirski bog, i isto tako za Silena, Silvana, i Faune. Usprkos svemu ovomu što se govori, najvjerojatnije će biti da je pastirska pjesma nastala u drevno vrijeme, u kojem se i živjelo pastirskim životom, pa zato u jednostavnosti ovakvih likova kao da se spoznaje odraz zlatnoga vijeka. S pravom tako Vergilije, na putu prema drugim pjesmama, nije za početak izabrao nešto drugo nego onaj život koji je prvi postojao na zemlji. Poslije su se, naime, stala obrađivati polja, a potom zbog obrađene i plodne zemlje zometati ratovi. Čini se da je Vergilije to htio pokazati samim redosljedom svojih djela, jer je prvo pjevao o pastirima, potom o ratarima i napokon o ratnicima.

Preostaje još nužno promotriti koji je razlog potakao u pjesniku naum da napiše upravo „Pastirske pjesme“. Ili ga je milina Teokritove pjesme namamila da je oponaša, ili je, kako smo prethodno govorili, oblicima ljudskog života slijedio red vremena, ili je riječ bila o ovome: budući da postoje tri vrste stila, koje Grci zovu *χαρακτήρες* (*ἰσχνός*, što znači priprost; *μέσος* — srednji; *ἄδρός* jak), bit će vjerojatno da je Vergilije, u želji da bude nadmoćan u svakoj vrsti, „Pastirske pjesme“ htio sastaviti na prvi, „Pjesmu o ratarstvu“ na drugi, a „Eneidu“ na treći način. Ili je, možda, „Pastirske pjesme“ napisao upravo zato da bi mu se pružila prilika da u takvu pjesničkom obliku, koji je i nešto slobodniji i raznolikiji nego ostali, pridobije Augustovu naklonost i povratu polje koje je bio izgubio.

Evo kako se to zbililo. Kad su, poslije ubojstva Cezarova u kuriji 15. ožujka, veterani sebi za vođu izabrali Augusta Cezara, gotovo dječaka, nastao je građanski rat u kojem su Kremonjani, zajedno s drugim istomišljenicima, pomogli Augustovim protivnicima. Tako se dogodilo da je August, izašavši kao pobjednik, naredio da se njihova polja dodijele veteranima. No kako zemljište Kremonjana nije dostajalo, i Mantovanci su, jer su bili susjedi Kremonjana, izgubili najveći dio svojega posjeda. Među njima je bio i pjesnik Vergilije. Kad se Vergilije pouzdao u svoje pjesničke zasluge i prijateljstvo nekih moćnika te odlučio da se suprotstavi centurionu Ariju, on se smjesta, kao pravi vojnik, mašio mača. Pjesnik se na to dao u bijeg, no progon nije prestao prije no što se Vergilije bacio u rijeku i tako isplivao na drugu obalu. Poslije su ga, međutim, Mecenat i trijumviri koji su rukovodili diobom polja — Var, Polion i Kornelije Gal — zbog slave njegovih pjesama preporučili Augustu, te je povratio zemljište i otada je uživao prisnu naklonost carevu.

Namjera knjige, koju Grci zovu *σκοπός*, sastoji se u oponašanju pjesnika Teokrita, koji je bio Sicilac, i to iz Sirakuze. Namjera je također i u tome da se pohvale August i ostali prvaci, uz čiju se pomoć vratio u svoj dom i na svoje zemljište. Tako su učinak i cilj pjesme, kako je propisano, proizveli i užitak i korist. Obično se postavlja pitanje zašto nije napisao više od deset ekloga. Tko razabere da je pastirske prizore nemoguće varirati iznad toga broja, neće se tomu čuditi, osobito zato što se čini da se i sam pjesnik — obazriviji od Teokrita, kako kazuje sama stvar — pribojava da bi se ekloga naslovljena „Polion“ mogla smatrati manje seoskom. Upravo o tom svjedoči kad kaže:

Zapjevajmo, o Muze o Sikulske, nešto sad veće [Ecl. 4,1]

Slično postupa i u drugim dvjema. Kažimo unaprijed kako ne valja smatrati da slikovita, to će reći alegorijskoga govorenja, u Vergilijevim „Pastirskim pjesmama“ nema nigdje, ali ni to da ga ima posvuda. Teško bi se, naime, to moglo pripisati Vergiliju samo zbog pohvale Augustu i izgubljena zemljišta: Teokrit, kojega naš pjesnik pokušava oponašati, pisao je nealegorijski.

Na redu je ono o čemu se raspravlja u samoj pjesmi, a to su broj, redosljed i tumačenje.

Broj je ekloga očevidan: deset ih je, od kojih se vjeruje da je pravih pastirskih pjesama sedam, jer se izuzimaju „Polion“, „Silen“, „Gal“. Prva, uz javnu pritužbu, donosi i osobnu zahvalu zbog zemljišta, i naziva se „Titir“; druga ljubav prema dječaku, i naziva se „Aleksis“; treća nadmetanje pastira, i naziva se „Palemon“; četvrta rođendansku pjesmu, i naziva se „Polion“; peta nadgrobnu pjesmu, i naziva se „Dafnis“; šesta preoblake, i naziva se „Var“ ili „Silen“; sedma pastirsku radost i naziva se „Koridon“; osma ljubav među različitim spolovima, i naziva se „Damon“ ili „vještica“; deveta osobnu pjesnikovu pritužbu zbog izgubljena polja, i naziva se „Meris“; deseta Galovu čežnju za Volumnijom Kiteridom, i naziva se „Gal“.

Što se pak *redosljed*a tiče, moramo znati da je pjesnik htio uspostaviti redosljed samo prvom i posljednjom eklogom. U prvoj je, naime, odredio početak, kako kaže u „Pjesmi o ratarstvu“:

Pjevah i, Titire, tebe pod krošnjatom širokom bukvom [Georg. 4,56b]

U desetoj je naznačio kraj, jer kaže:

Posljednji posao ovaj dopusti mi, o Aretusa, [Ecl. 10,1]

Nema nikakve sumnje da između ekloga nema prirodnog i učvršćenog reda. Ima ih, međutim, koji govore kako početak pastirskih pjesama nije *Titire* nego:

*Najprije Talija moja privoljela bila se igrat
stihom Sirakuskijem...* [Ecl. 6,1–2]

Preostaje *tumačenje*, koje ćemo po redu izložiti, pošto prethodno kažemo o onome što u prvom redu valja držati na umu, a to je da se pastirska pjesma u toj mjeri razlikuje od junačkoga stila da čak i stihovi u toj pjesmi imaju neke svoje, posebne cezure i odlikuju se vlastitim zakonitostima. S obzirom na trostruk kriterij metra – cezuru, skanziju i oblikovanje – bukolski će stih biti samo onaj u kojemu [a] prva stopa završava nekim rečeničnim dijelom; [b] iza trećega troheja slijedi cezura; [c] četvrta stopa – i to prije daktil nego spondej – omeđuje neki rečenični dio; [d] peta i šesta stopa sadrže cjelovite riječi. Ta pravila, koja je Teokrit često poštovao, Vergilije je, podlegavši treškoći zadatka, zanemario, pa je ostavio – teško je reći da li namjerno ili slučajno – bukolski stih jedino na početku. Naime, daktil *Tityre* sam po sebi završava jedan rečenični dio; *Tityre tu patulae re* – prekida treći trohej prijedlogom <re>, iako je riječ o složenici; *Tityre tu patulae recubans sub tegmine fagi* predstavlja cjelovit odsječak. Brižljivost u tom pogledu može se uz divljenje pratiti u mnogim Teokritovim stihovima.⁹

Preveo Darko Novaković

BILJEŠKE

1 Grčki, otprilike, „Nevin momak“.

2 [učitelja u osnovnoj školi]

3 [Sadržaj je „Komarca“ ovaj: kad je pastir izmoren od vrućine zaspao pod stablom, a do njega dopuzala zmija, iz močvare je izletio komarac i pogodio žalcem pastira usred čela. Ovaj smjesta satire komarca, ubije zmiju, podigne spomenik komarcu i sastavi dvostih: *Mali komarče, za zaslugu takvu čuvar ti stada / pogrebnu pruža čast za darovan zahvalan život.*]

4 Tuđice u prijevodu imale bi signalizirati stilski pomak koji u izvorniku uvjetuju grčki književnokritički termini *ππογραφή* i *κώλον*.

5 [koji su „Eneidu“ poslije njegove smrti po Augustovoj naredbi ispravili, o čemu postoje slijedeći stihovi Sulpicija iz Kartage:

*Vergilije nalog je izdao: „Taj što o vodi
frigijskom spjevan je spjev, hitri nek uništi plam!“
Tuka se protivi, s njim i Varije; Cezare višnji,
ne slažeš ni ti se s tim – povijest je latinska to!
Jadni je Pergam gotovo pao u dvostrukoj vatri;
zamalo Troju je svu drugi zapalio žar.]*

6 Parodirani stih izvorno glasi: *Titire, ti ležeći pod krošnjatom širokom bukvom ...* (Ecl. 1,1).

7 Parodirani stihovi izvorno glase: *Reci mi, Dameta, čij to je krd? Melibejev možda? / Nije, Egonov je krd; onomadne mi preda ga Egon* Ecl. 3,1–2). Maretićev prijevod dobro ilustrira spornu gramatičnost izraza *cuium pecus* (čij...krd), na koju Numitorijeva parodija prvenstveno cilja.

8 Na ovom mjestu završava Vergilijeva biografija, koja je golemim dijelom *verbatim* preuzeta od Svetonija, i počinje Donatov komentar uz „Pastirske pjesme“.

9 Nasilno razdvajanje složenice *re-cubans* pokazuje da Donatov primjer nije najbolje odbran. Bayer (*o.c.*, str. 687) navodi kao bolju ilustraciju sedamdeseti stih iz prve ekloge:

impius / haec tam culta / novalia / miles habebit /
[a] [b] [c] [d]

Preostali dio Donatova tumačenja nije očuvan. Kako je riječ bila o uvodu u komentar „Pastirskih pjesama“, sigurno je da se isti interpretativni postupak nije protezao i na „Pjesmu o ratarstvu“ i „Eneidu“. Taj je „nedostatak“ ispravljen u proširenoj verziji Donatova životopisa (tzv. *Donatus auctus*), koja je najvjerojatnije nastala u ranom humanizmu. Nepoznati interpolator dodao je na kraju (tekst prema Bayeru, *o.c.*, str. 370): „Tko gore rečeno bude oštroumno i pomno promotrio, lako će razabrati koja je bila namjera i koji cilj u ‘Pjesmi o ratarstvu’, a isto tako i u ‘Eneidi’.“